

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

Торайғыров университетінің ХАБАРШЫСЫ

Экономикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК Торайғыров университета

Экономическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3552

№ 2 (2024)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Экономическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ93VPY00029686

выдано
Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области экономики, управления,
финансов, бухгалтерского учета и аудита

Подписной индекс – 76133

<https://doi.org/10.48081/UMJO2472>

Бас редакторы – главный редактор
Давиденко Л. М.
доктор PhD

Заместитель главного редактора
Ответственный секретарь

Гребнев Л. С., *д.э.н., профессор*
Шеримова Н. М., *магистр*

Редакция алкасы – Редакционная коллегия

Шмарловская Г. А.,	<i>д.э.н., профессор (Беларусь);</i>
Кунязов Е. К.,	<i>доктор PhD, доцент;</i>
Алмаз Толымбек,	<i>доктор PhD, профессор (США);</i>
Мукина Г. С.,	<i>доктор PhD, ассоц. профессор, доцент;</i>
Алтайбаева Ж. К.,	<i>к.э.н.</i>
Мусина А. Ж.,	<i>к.э.н., ассоц. профессор, доцент;</i>
Титков А. А.,	<i>к.э.н., доцент;</i>
Омарова А. Р.	<i>технический редактор.</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

© Торайгыров университет

<https://doi.org/10.48081/YNYN5553>

***М. А. Баяндин¹, Г. Д. Баяндина¹, А. П. Коваль²,
А. Б. Бекмурзаева³**

¹Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз
инновациялық институты, Қазақстан Республикасы, Тараз қ.;

²А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті,
Қазақстан Республикасы, Қостанай қ.

³Инновациялық Еуразия университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

*e-mail: mbayandin.71@mail.ru

ДЕНСАУЛЫҚҚА КЕЛТІРІЛГЕН ЗИЯНДЫ ӨТЕУДІҢ АРНАЙЫ ЖҮЙЕЛЕРІН ТАЛДАУ: ДАМЫҒАН ЕЛДЕРДІҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Мақалада өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулардың салдарынан денсаулыққа келтірілген зиянды өтеудің осы елдердегі қолданыстағы арнайы жүйелеріне қатысты шетелдік тәжірибе қарастырылған. Әлемдік тәжірибеде базалық модельдерді іске асырудың әртүрлі нұсқалары өндірістік зиянды өтеудің арнайы жүйелері ретінде талданды. Зерттеу өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіптік аурулардың салдарынан денсаулыққа келтірілген зиянды өтеудің арнайы жүйелерін қолданудың және оны қазақстандық жағдайларда пайдаланудың шетелдік тәжірибесін зерделеу мақсатында іске асырылды. Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығы өндірістік зиянды өтеудің отандық арнайы жүйесін жетілдіру перспективаларын анықтаудан тұрады. Жүргізілген зерттеудің құндылығы өндірістік зиянды өтеудің отандық арнайы жүйесін жетілдіру перспективаларын анықтаудан тұрады. Бұл жүйеде өтемақылардың арасында шығындарды бөлу заттай немесе ақшалай жүзеге асырылады. Яғни, өтелетін шығынның жеке бөліктерінің құқықтық сипаты, төлемдер сипаты, өтемақы мақсаты, төлемдерді есептеу тәртібі, нақты шығындардан тыс болуы қажет. Жұмыс қорытындыларының практикалық маңыздылығы Қазақстан Республикасында қауіпсіз

еңбек тұжырымдамасын іске асыруда негіз қалаушы ретінде тиісті нормативтік және регламенттеуші құжаттарды әзірлеу кезінде олардың ғылыми нәтижелерін пайдаланудан тұрады. Ақырында, зерттеу нәтижелері өндірістік жарақаттануды азайту және қызметкердің қауіпсіз еңбекке құқықтарын іске асыруға жәрдемдесу бойынша алдын алу шараларын жүргізу мүмкіндігіне қызмет етеді.

Кілтімі сөздер: қауіпсіз еңбек, зиянды өтеу, жазатайым оқиғалар, кәсіптік аурулар, өндірістік жарақаттану.

Кіріспе

Соңғы жылдары бүкіл әлемде, оның ішінде Қазақстанда еңбекті қорғауды басқару тәсілдерінде елеулі өзгерістер орын алуда: жұмыс берушіден мемлекетке дейінгі барлық деңгейлерде басқаруды іске асырудың тәуекелге бағдарланған тетіктері енгізілуде. 2020 жылы Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасына халықаралық конвенциялардың талаптарына сәйкес еңбекті қорғауды басқаруда тәуекелге бағдарланған тәсіл ұғымы енгізілді. Заңнамалық деңгейде жұмыс берушілерге кәсіби тәуекелдерді бағалау мен басқаруға негізделген еңбекті қорғауды басқару жүйесін құру туралы талап енгізілді.

Осы тұста, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарына сәйкес еңбекті қорғау жөніндегі нормативтік стандарттарды өзектендіру еңбекті қорғау жөніндегі шараларды қаржыландыру, қызметкерлерді қорғау, оларды қажетті құралдармен қамтамасыз ету, оқыту сияқты негізгі мәселелерді қозғайды, бұл ретте бұзушылықтар өндірістік жарақаттанудың жиі кездесетін себептері болып табылады. Сондықтан, бұл бағытта жұмыс беруші тарапынан қаржыландыруды талап ететін кәсіби тәуекелді ескере отырып, әртүрлі рәсімдер мен іс-шараларды ұйымдастыруда және өткізуде экономикалық тәсілдерді ғылыми негіздеу қажеттілігі туындайды.

Бюджеттеу-ресурстарды пайдаланудың жоғары тиімділігі есебінен алға қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін қызметті жоспарлауды, бақылауды және талдауды қамтитын кәсіпорынды қаржылық-экономикалық басқару технологиясы. Қауіпсіз еңбекті қамтамасыз етуде экономикалық тетікті қолдану меншік нысанына, қызмет ауқымына және шығарылатын өнім түрлеріне қарамастан кәсіпорындардың жоспарлы жұмысының қажетті бөлігі болып табылады. Ол үшін осы процестерді мемлекеттік деңгейде әдістемелік және нормативтік сүйемелдеу қажет.

Талдау көрсеткендей, Қазақстанда еңбекті қорғау жөніндегі шараларды қаржыландыру мәселелері өзекті, жұмыс берушілер тарапынан шығындарды

нақтылауға қызығушылық бар, алайда шығыстарды жоспарлау процесін реттейтін жеке нормативтік құқықтық акт жоқ және олардың тиімділігі жоқ. Жұмыс берушінің еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы міндеттерін іске асыруға байланысты шығыстар баптары бойынша жекелеген іс-шараларды қаржыландыру көлемін қалыптастыру осы рәсімдерді жүзеге асыру тәртібін реттейтін нормативтік актілерде ұсынылған белгілі бір шарттар ескеріле отырып жүргізіледі. Осыған байланысты халықаралық және отандық тәжірибені пысықтау, жалпы қағидаттарды анықтау және жұмысшылардың еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларды қаржылық қамтамасыз ету үшін кәсіпорындардың шығындарын қалыптастырудың қолданыстағы тәжірибесін талдау өзекті болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында ғылыми және әдістемелік әдебиеттер, ұлттық және мемлекетаралық стандарттар зерттелді. Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі ретінде нормативтік құжаттар, ғылыми еңбектер және отандық және шетелдік ғалымдардың әзірлемелері пайдаланылды. Web of Science (Publon), Elsevier және Google Scholar базалары бойынша ғылыми еңбектер қаралды. Ғылыми-ақпараттық іздестіру ғылыми-техникалық, нормативтік құжаттаманы және басқа да жарияланымдарды алдын ала лексикалық (түйінді сөздер бойынша), содан кейін зерттеу объектісі бойынша, сондай-ақ нормативтік-құқықтық база бойынша авторлық (автордың аты бойынша) ақпараттық сұрау салу бойынша жүргізілді. Бұл кезеңде ақпаратты талдау кезінде топтастыру, салыстыру әдістері, ақпараттық іздеу әдістері, арнайы әдебиеттерді сындарлы және сыни талдау әдістері қолданылды. Нәтижелер зерттеу объектілеріне ақпараттық өріс, зерттелетін объектінің зерттелуі мен пысықталуы тұрғысынан тұжырымдамалық сипаттама мен сипаттама беруге мүмкіндік берді. Зерттеудің сипаттамалық кезеңінде әртүрлі әдістер қолданылды: жүйелік әдістер, талдау және синтез, құжаттама әдісі.

Нәтижелер және талқылау

Өндірісте зиянды өтеудің қолданылып жүрген жүйесі өндірістік тәуекелдер келтірген денсаулыққа зиянды өтеуді азаматтық-құқықтық реттеуге әрдайым сәйкес келмейтін өтем және қамтамасыз ету қағидаттарын ұштастырады. Қазақстан Республикасы – осындай проблемаларға тап болған жалғыз ел емес [1; 2]. Бүгінде көптеген еуропалық елдер зиян келтіру қатерін міндетті сақтандыруды іске асыруды көздейтін Бисмарк моделін ұстанады, онда жәбірленушінің кінәсі әдетте маңызды емес, ал деликтілік жауапкершілік қағидалары бойынша зиянды өтеу мүмкіндігі маңызды. жоқ немесе заңнамамен айтарлықтай шектелген [3]. Бұл жүйенің ең көрнекті өкілі – Германия болып табылады.

Германияда (Berufsgenossenschaften) өндірістегі жазатайым оқиғалар үшін өтемақы жүйесі назар аударуға лайықты. Қазіргі уақытта өндірістегі жазатайым оқиғалар мен жарақаттануды ғана емес, студенттердің өмірі мен денсаулығына зиян келтіру жағдайларын да жабатын міндетті мемлекеттік сақтандыру бар. Германияда өндірістегі жазатайым оқиғалардан және кәсіби аурулардан сақтандыру осы мақсат үшін арнайы құрылған коммерциялық емес мемлекеттік және жеке сақтандыру қорлары жинайтын жұмыс берушілердің жарналары есебінен жүзеге асырылады. Сақтандырудың бұл түрін көбінесе «әлеуметтік жауапкершілікті сақтандыру» деп атайды. Себебі ол жұмыс берушінің кінәсін міндетті растау шартымен шектелмей, өтемақыны тез және толық көлемде төлейді. Бұдан басқа, сақтандыру қызметкерлердің, жұмыс берушілердің немесе үшінші тұлғалардың кездейсоқ әрекеттерінен туындаған қызметкерлердің денсаулығы мен өліміне әсер етеді, ал сақтандыру төлемдерінің мөлшері [4; 5].

Өнеркәсіптік салықтармен келтірілген денсаулыққа келтірілген зиянды өтеудің британдық жүйесін неғұрлым егжей-тегжейлі қарау керек, өйткені оның Бисмарк моделіне негізделген барлық жүйелерден елеулі айырмашылықтары бар. Негізгі айырмашылықтардың бірі «кінәсіз» схемасы бойынша әлеуметтік сақтандыруды қоса алғанда, ақшалай немесе заттай нысанда өтемақыны қамтамасыз ететін екі кіші жүйені салыстырмалы түрде үйлесімсіз пайдалану болып табылады. Әлеуметтік сақтандыру дәстүрлі түрде толық өтемақыны қамтамасыз етпейді, сондықтан Ұлыбритания заңнамасында жұмыс берушіден өтемақының жетіспейтін бөлігін өндіріп алу мүмкіндігін шектейтін арнайы құқықтық нормалар жоқ. Қазіргі уақытта жұмыс берушіден алынатын төлемдер әлеуметтік сақтандыруда көзделген төлемдерден кем болмайды [6].

Өндірістегі жазатайым оқиғалардан келтірілген денсаулыққа келтірілген зиянды өтеудің екінші британдық жүйесінің негізі жазатайым оқиғалардан міндетті мемлекеттік сақтандыру болып табылады, онда бастапқыда сақтандырылғандар жұмыс берушілер, қызметкерлердің өздері және белгілі бір пропорцияда сақтандыру жарналарын төлейтін мемлекет болып табылады (тиісінше 57 %, 26 % және 17 %). Жүйе біртіндеп жалпы салықтар есебінен мемлекет құратын арнайы сақтандыру қорының қаражатынан қаржылық қамтамасыз етуге көшті, ал ерікті жарналарды жинау практикасы өз жұмысын тоқтатты [7].

Жоғарыда айтылғандай, сақтандыру өтемін алу жәбірленушінің талап қою құқығын жоймайды және өтемақының екі әділ емес кіші жүйесі Ұлыбританияда жеке қолданыла береді. Алайда, жұмыс берушінің жауапкершілігін өндіріп алу кезінде соңғысына мемлекетке төленген

сақтандыру өтемінің шегінде кері талап қою құқығы берілді, бұл мұндай өтемнің әлеуметтік қамсыздандырудың дербес нысаны ретінде қарастырылмайтынын, ал денсаулыққа келтірілген зиянның өтелетін бөлігін білдіретінін жанама түрде көрсетеді. Осындай талаптарды реттеу мақсатында мемлекеттің жұмыс берушілердің жауапкершілігін ерікті сақтандыру тәжірибесі бар [8; 9; 10].

Ғасырлар бойы қаралып отырған арнайы өтемақы жүйелерінің екі негізгі моделін іске асыру тәжірибесі залалдарды, жауапкершілікті және әлеуметтік қамсыздандыруды өтеуді қамтамасыз ететін құрал ретінде өнеркәсіптік сақтандырудың құқықтық табиғатының ерекшелігін, сақтандыру жарналарының мөлшерін айқындау тәртібін айқындады. залал және өтемақы мөлшері.

Жалпы өндірістегі жазатайым оқиғалардан сақтандыру жүйесінің даму тарихын шартты түрде 1-кестеде көрсетілгендей төрт негізгі кезеңге бөлуге болады.

1-кестеде берілген деректерден өндірістегі жазатайым оқиғалардан сақтандыру саласындағы ең басты эволюциялық сәт Халықаралық еңбек ұйымының елеулі ықпалымен екінші кезеңде болғаны көрінеді.

Кесте 1– Дамыған елдер өндірісіндегі жазатайым оқиғалардан сақтандыру институтының даму кезеңдері

Кезең	Ел	Алғышарттар
I кезең: 19 ғ.	США, Турция, Италия, Германия, Финляндия, Великобритания, Япония, Китай, Россия, Испания, Канада, Беларусь, Норвегия	Индустрияландыру және одан туындаған халықтың жаппай пролетаризациясы, еңбекшілердің өмір сүру деңгейінің төмендігі XIX ғасырдың соңында жұмыс берушілер мен мемлекеттің қатысуымен міндетті әлеуметтік сақтандырудың туындауына және тиісті азаматтық және еңбек заңнамасын ресімдеуге алып келді. Қауіпті және кенеттен болған оқиғалардан болған зиянды өтеуге әлеуметтік сұраныс, сақтандыру ісін кәсіби деңгейде және заңнамалық негізде ұйымдастырудың жаңа әдістері

II кезең: 1900-1950гг	Польша, Германия, РФ, США, Канада, Япония, КНР, Норвегия, Франция, Великобритания, Австралия, Израиль, Турция, Испания, Италия, Швейцария	Қалыптасқан сақтандыру институттарын тарату және мемлекеттің әлеуметтік рөлін қайта бағалауға сәйкес сақтандыруды кейіннен біртіндеп қалпына келтіру. Міндетті әлеуметтік сақтандырудың негізгі идеясы - әлеуметтік ынтымақтастық қағидатына сәйкес жұмыс беруші, жалдамалы қызметкер және мемлекет арасында әлеуметтік тәуекелдерді сақтандыру бойынша жауапкершілікті бөлу.
III кезең: 1950-2000гг.	Польша, Германия, РФ, США, Канада, Япония, КНР, Норвегия, Франция, Великобритания, Австралия, Израиль, Турция, Испания, Италия, Швейцария	Техникалық инновацияларды енгізу және өндірістегі жазатайым оқиғалардан сақтандыру институтын жандандыруды өзектендіру, қауіпсіз еңбек саласындағы ең төменгі стандарттарды ерікті түрде сақтау негізінде қаржылық қатынастар мен әлеуметтік қорғауды жария-күқықтық реттеуде жаңа тәсілдерді іздеу.

IV кезең: 2000	Польша, Германия, РФ, США, Канада, Япония, КНР, Норвегия, Франция, Великобритания, Австралия, Израиль, Турция, Испания, Италия, Швейцария	Экономикалық өсудің жеделдетілген қарқыны және өндірістегі жазатайым оқиғаларды және кәсіптік ауруларды болдырмау саласындағы әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысушылардың күш - жігерін шоғырландырудың жаһандық тренді, сақтандырылғандарды медициналық, кәсіптік және әлеуметтік оналтуды қамтамасыз ету, сондай-ақ сақтандыру өтемақысын төлеу (алдын алу, оналту және орнын толтыру функцияларын орындау).
Ескертпе – [11] дереккөз негізінде авторлармен құрастырылды		

Осылайша, жаңа тренд қойылды және бұл көптеген дамыған елдердің заңнамаларында көрініс тапты. Әлеуметтік сақтандыру жүйелерін құру жиырмасыншы ғасырдағы әлеуметтік дамудың негізгі кезеңдерінің біріне айналды.

Қазақстанда, басқа елдерде сияқты, өндірістегі жазатайым оқиғалардан және кәсіптік аурулардан әлеуметтік сақтандырудың негізгі мақсаты оның жарақаттануды болдырмауға, әлеуметтік қатерді өтеуге және зардап шеккендерді оналтуға бағытталуы болып табылады. Жұмыс берушілер алдын алу шараларын іске асыруы тиіс, ол үшін олар ұқсас өндірістермен салыстыру мақсатында ұйымдардағы өндірістік тәуекел дәрежесі туралы толық ақпаратқа ие болуы тиіс.

Талдау жүргізу кезінде: өндірістегі жазатайым оқиғалардың жиілігі мен ауырлығы мен орындалған жұмыстың жалпы көлемі, оны орындаған қызметкерлер саны мен жұмыс істеген адам-сағат саны арасындағы өзара байланысты анықтау; өндірістегі жазатайым оқиғалардың жиілігі мен ауырлығының көп саны және орындалатын жұмыстар көлемінің басқа да

көрсеткіштері негізінде алынған көрсеткіштері кезінде нақты өндірістік тәуекел дәрежесін айқындау теңдей.

Бұл ретте жазатайым оқиғалардың тікелей себептерін зерттеу және уақтылы талдау жүргізу аса маңызды болып саналады.

Мемлекеттің қазіргі заманғы рөлі сипатталады [11]: әлеуметтік-экономикалық процестерге қатысуды күшейту; әлемдік қоғамдастықты өндірістегі жазатайым оқиғалардың алдын алуға шоғырландырумен; сақтандырылған қызметкерлерді оңалтуды және өндірістегі жазатайым оқиғаның немесе кәсіптік аурудың басталуынан сақтандыру өтемінің төленуін қамтамасыз етуге; ғылыми-техникалық реформаларға сәйкес сақтандыруды реттеу.

Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасы едәуір өзекті болғанына қарамастан, өндірістегі жазатайым оқиғалардан сақтандыру мәселелері түпкілікті шешілмеген, өйткені бұл тақырып еңбек құқығында жеткілікті зерттелмеген, өйткені міндетті сақтандыру жүйесінде көрсетілген облыс кәсіби тәуекелді басқару контекстінде емес, дербес сақтандыру өнімі ретінде қарастырылады.

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, мыналарды атап өту керек:

1 Қызметкерлерді өндірістегі жазатайым оқиғалардан және кәсіптік аурулардан міндетті сақтандыру әлеуметтік сақтандыру жүйесінің жанама өнімі ретінде Қазақстан Республикасының Конституциясында белгіленген әлеуметтік кепілдіктерге жатады және әлеуметтік мемлекеттің сипаттамаларында белгіленген өлшемдерге сәйкес келуге тиіс.. Алайда Қазақстанда өндірістегі жазатайым оқиғалар мен кәсіби аурулардың жиілігі экономикалық дамыған елдерге қарағанда әлдеқайда жоғары. Бұл проблема негізінен өндірістегі жазатайым оқиғалардан және кәсіби аурулардан сақтандыруды дамытуды тиімді практикалық іске асырудың болмауына, атап айтқанда оның алдын алу функциясына, еңбекті қорғау талаптарының сақталуына, сондай-ақ сақтандыру мәдениетінің болмауына байланысты, бұл осы институт туралы консервативтік ұғымдардың бар екендігін куәландырады. Кәсіптік қатерлердің, аурулардың және жұмыссыздықтың алдын алу тетіктері қауіпсіздік техникасын, кәсіби бал өз арсеналына енгізеді.

2 Өтемақының арнайы құралдары, нақты мемлекетте қолданылатын модельге қарамастан, деликтілік жауапкершілік туралы нормаларды қолдану саласын шектеуді көздейді. Зиян келтіру тәуекелін сақтандырудың және деликтілік жауапкершіліктің туындау тәуекелін сақтандырудың құқықтық табиғатында принципті айырмашылықтар бар – сақтандыру төлемін

алу үшін белгіленетін заңды мәні бар мән-жайлардың тізбесі бірінші жағдайда тек зиян келтіру фактісін, оның мөлшерін және зиянның өндіріс саласынан немесе өндірістік (кәсіптік) тәуекелдер, екіншісінде - жұмыс берушіні азаматтық жауапкершілікке тарту үшін қажетті заңдық мәні бар мән-жайлардың тізбесін толығымен есептейді. Бұл айырмашылықтарды түсінбеу, біздің ойымызша, міндетті әлеуметтік сақтандыру жөніндегі құқықтық қатынастарда жәбірленушінің кінәсіне назар аударатын отандық заң шығарушының проблемасы болып табылады.

3 Өндірістегі жазатайым оқиға салдарынан келтірілген зиянды өтеу жүйесінің ішіндегі теңгерімді қамтамасыз ету мақсатында өтемақының үш түрін – халықтың осал топтарын қолдау бойынша мемлекет өзіне қабылдаған міндеттемелер шеңберінде бюджет қаражатынан төленетін кепілдік берілген әлеуметтік қамсыздандыру түрлерін нақты ажырату қажет; азаматтық жауапкершіліктің бар негіздері мен шектерін ескере отырып, зиян келтірушіден өндіріп алынатын деликтілік; жасалған сақтандыру шартының талаптарын негізге ала отырып, келтірілген зиянды ішінара өтеуді білдіретін сақтандыру шарттары. Мәселен, жазатайым оқиғалар мен кәсіби аурулардан сақтандыру жүйесіндегі заттай нысанда зардап шегушіні емдеу және кейіннен оңалту қажеттілігінен туындаған шығындар бөлігіндегі денсаулыққа келтірілген зиянды өтеген жөн (бұл Германияда орын алғандай). Сонымен қатар, зардап шегушіге медициналық көмек көрсетуге жұмсалатын барлық шығыстарды өндірістік сақтандыру жүйесіне ауыстыру орынсыз.

4 Әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінде өтемдік сипаттағы жекелеген әлеуметтік жәрдемақылар көзделуі мүмкін, алайда олар сақтандыру (немесе деликтік) өтемақылары сияқты денсаулыққа келтірілген зиянның құрамдас бөлігін жабуға тиіс емес. Отандық заңнамада бар еңбекке уақытша жарамсыздық жөніндегі жәрдемақыны әлеуметтік қамсыздандыру нысаны ретінде емес, зиянды өтеу мөлшерін айқындау кезінде ескерілетін сақтандыру төлемі ретінде қарастырған жөн, өйткені ол, біріншіден, өндірістік сақтандыру шеңберінде қамтамасыз ету түрі болып табылады, яғни өндірістік тәуекелдерден қорғауға бағдарланған, ал, екіншіден, емдеу кезіндегі еңбек қызметі.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Мақала, «Қазақстан Республикасындағы сақтандыру механизмінің қауіпсіз жұмысының экономикалық мәселелері және институционалдық қайта құрулар» РНИИОТ О.1062 IRN BR 11965728 бағдарламасын жүзеге асыру шеңберінде дайындалған.

ПАЙДАЛАНАЛАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Chen, H., Hou, C., Zhang, L. & Li, Sh.** Comparative study on the strands of research on the governance model of international occupational safety and health issues // Safety Science. – February, 2020. – Vol. 122. – P. 25–35. – <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2019.104513>.

2 **Hanvold, T. N., Kines, P., Nykänen, M., Thomée, S., Holte, K.A., Vuori, J., Waersted, M. & Veiersted, K. B.** Occupational Safety and Health Among Young Workers in the Nordic Countries: A Systematic Literature Review // Safety and Health at Work. – March 2019. – Vol. 10 (1). – P. 3–20. – <https://doi.org/10.1016/j.shaw.2018.12.003>.

3 **Kondo, A.** Impact of increased long-term care insurance payments on employment and wages in formal long-term care // Journal of the Japanese and International Economies. – September 2019. – Vol. 53. – P. 89–183. – <https://doi.org/10.1016/j.jjie.2019.101034>.

4 **Min, J., Kim, Y., Lee, S., Jang, T.-W., Kim, I., & Song, J.** The Fourth Industrial Revolution and Its Impact on Occupational Health and Safety, Worker's Compensation and Labor Conditions // Safety and Health at Work. – December 2019. – Vol. 10 (4). – P. 400–408. – <https://doi.org/10.1016/j.shaw.2019.09.005>.

5 **Oliphant, K., Wagner, G.** Employers' Liability and Workers' Compensation [Text]. – Vienna: Walter de Gruyter, 2012. – 660 p.

6 **Lambregts, T. R., Schut, F. T.** Displaced, disliked and misunderstood: A systematic review of the reasons for low uptake of long-term care insurance and life annuities // The Journal of the Economics of Ageing. – October 2020. – Vol. 17. – P. 1–28 – <https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2020.100236>.

7 **Torres, L. D., Jain A.** Employer's civil liability for work-related accidents : A comparison of non-economic loss in Chile and England // Safety Science. – April 2017. – Vol. 94. – P. 197–207. – <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2016.12.010>.

8 **Kaffash, S., Azizi, R., Huang, Y. & Zhu, J.** A survey of data envelopment analysis applications in the insurance industry 1993–2018 // European Journal of Operational Research. – August 2020. – Volume 284 (3). – P. 801–813. – <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2019.07.034>.

9 **McBride, N. J., Bagshaw, R.** Tort law [Text]. – Oxford : Pearson UK, 2018. – 944 p.

10 **Dyer, K.** Concentrate Questions and Answers Tort Law : Law Q&A Revision and Study Guide [Text]. – Oxford : Oxford University Press, 2019. – 240 p.

11 Социально-экономический очерк развития теории и практики страхования от несчастных случаев на производстве [Текст]. – Астана : РГП на ПХВ «РНИИОТ МТЗСН РК», 2022. – 172 с.

REFERENCES

1 **Chen, H., Hou, C., Zhang, L. & Li, Sh.** Comparative study on the strands of research on the governance model of international occupational safety and health issues // *Safety Science*. – February 2020. – Volume 122. – P. 25–35. – <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2019.104513>.

2 **Hanvold, T.N., Kines, P., Nykänen, M., Thomée, S., Holte, K.A., Vuori, J., Waersted, M. & Veiersted, K. B.** Occupational Safety and Health Among Young Workers in the Nordic Countries : A Systematic Literature Review // *Safety and Health at Work*. – March 2019. – Volume 10 (1). – P. 3–20. – <https://doi.org/10.1016/j.shaw.2018.12.003>.

3 **Kondo, A.** Impact of increased long-term care insurance payments on employment and wages in formal long-term care // *Journal of the Japanese and International Economies*. – September 2019. – Volume 53. – P. 89–183. – <https://doi.org/10.1016/j.jjie.2019.101034>.

4 **Min, J., Kim, Y., Lee, S., Jang, T.-W., Kim, I., & Song, J.** The Fourth Industrial Revolution and Its Impact on Occupational Health and Safety, Worker's Compensation and Labor Conditions // *Safety and Health at Work*. – December 2019. – Volume 10 (4). – P. 400–408. – <https://doi.org/10.1016/j.shaw.2019.09.005>.

5 **Oliphant, K., Wagner, G.** Employers' Liability and Workers' Compensation [Text]. – Vienna : Walter de Gruyter, 2012. – 660 p.

6 **Lambregts, T.R., Schut F.T.** Displaced, disliked and misunderstood: A systematic review of the reasons for low uptake of long-term care insurance and life annuities // *The Journal of the Economics of Ageing*. – October 2020. – Volume 17. – P. 1–28. – <https://doi.org/10.1016/j.jjeoa.2020.100236>.

7 **Torres, L. D., Jain A.** Employer's civil liability for work-related accidents : A comparison of non-economic loss in Chile and England // *Safety Science*. – April 2017. – Volume 94. – P. 197-207. – <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2016.12.010>.

8 **Kaffash, S., Azizi, R., Huang, Y. & Zhu, J.** A survey of data envelopment analysis applications in the insurance industry 1993–2018 // *European Journal of Operational Research*. – August 2020. – Volume 284 (3). – P. 801–813. – <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2019.07.034>.

9 **McBride, N. J., Bagshaw, R.** Tort law [Text]. – Oxford: Pearson UK, 2018. – 944 p.

10 **Dyer, K.** Concentrate Questions and Answers Tort Law: Law Q&A Revision and Study Guide [Text]. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – 240 p.

11 Social'no-ekonomicheskij ocherk razvitiya teorii i praktiki strahovaniya ot neschastnyh sluchae na proizvodstve [Socio-economic essay on the development

31.01.24 ж. баспаға түсті.

01.05.24 ж. түзетулерімен түсті.

14.05.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*М. А. Баяндин¹, Г. Д. Баяндина¹, А. П. Коваль², А. Б. Бекмурзаева³

¹Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты, Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

²А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, Қостанай қ.

³Инновациялық Еуразия университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

Поступило в редакцию 31.01.24

Поступило с исправлениями 01.05.24

Принято в печать 14.05.24

АНАЛИЗ СПЕЦИАЛЬНЫХ СИСТЕМ ВОЗМЕЩЕНИЯ ВРЕДА, ПРИЧИНЕННОГО ЗДОРОВЬЮ: ОПЫТ РАЗВИТЫХ СТРАН

В статье рассмотрен зарубежный опыт, в части, касающейся действующих в этих странах специальных систем возмещения вреда, причиненного здоровью в результате несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний. Проанализированы специальные системы возмещения производственного вреда, представляющие собой наиболее различные варианты реализации базовых моделей, имеющихся в мировой практике (бисмаркской и бевериджской). Исследование реализовано с целью изучения зарубежного опыта применения специальных систем возмещения вреда, причиненного здоровью в результате несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний и использования его в казахстанских условиях. Научная и практическая значимость работы состоит в определении перспектив совершенствования отечественной специальной системы возмещения производственного вреда. Ценность проведенного исследования состоит в определении перспектив совершенствования отечественной специальной системы возмещения производственного вреда. Практическое значение итогов

работы заключается в использовании их научных результатов при разработке соответствующих нормативных и регламентирующих документов как основополагающих в реализации концепции безопасного труда в Республике Казахстан. В конечном итоге результаты исследования будут служить возможности проведения превентивных мер по снижению производственного травматизма и содействия реализации прав работника на безопасный труд.

Ключевые слова: безопасный труд, возмещение вреда, несчастные случаи, профессиональные заболевания, производственный травматизм.

**M. A. Bayandin¹, G. D. Bayandina¹, A. P. Koval², A. B. Bekmurzayeva³*

¹International Taraz Innovation Institute named after Sherkhan Murtaza, Republic of Kazakhstan, Taraz;

²Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Republic of Kazakhstan, Kostanay;

³Innovative Eurasian University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 31.01.24

Received in revised form 01.05.24

Accepted for publication 14.05.24

ANALYSIS OF SPECIAL SYSTEMS OF COMPENSATION FOR HARM CAUSED BY HEALTH: THE EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES

The article examines foreign experience in terms of special compensation systems in force in these countries for damage caused to health as a result of industrial accidents and occupational diseases. Special systems of compensation for industrial damage are analyzed, representing the most diverse options for the implementation of basic models available in world practice (Bismarck and Beveridge). The research was carried out in order to study foreign experience in the use of special compensation systems for damage caused to health as a result of industrial accidents and occupational diseases and its use in Kazakhstan conditions. The scientific and practical significance of the work consists in determining the prospects for improving the domestic special system of compensation for industrial damage. The value of the conducted research consists in determining the prospects for improving the domestic special system of compensation for

industrial damage. The practical significance of the results of the work lies in the use of their scientific results in the development of relevant regulatory and regulatory documents as fundamental in the implementation of the concept of safe work in the Republic of Kazakhstan. Ultimately, the results of the study will serve as an opportunity to take preventive measures to reduce occupational injuries and promote the realization of the employee's rights to safe work.

Keywords: safe work, compensation for harm, accidents, occupational diseases, industrial injuries.

Теруге 28.05.2024 ж. жіберілді. Басуға 28.06.2024 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

5,04 Мб RAM

Шартты баспа табағы 17,4

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: А. К. Мыржикова

Корректоры: А. Р. Омарова, М. М. Нугманова

Тапсырыс № 4253

Сдано в набор 28.05.2024 г. Подписано в печать 28.06.2024 г.

Электронное издание

5,04 Мб RAM

Усл.п.л. 17,4. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: А. К. Мыржикова

Корректорлар: А. Р. Омарова, М. М. Нугманова

Заказ № 4253

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz

www.vestnik-economic.tou.edu.kz